

ศาสตร์การแปลในทัศนะของอ็องตวน แบร์มาน

อาทิตย์ วงษ์สง่า *

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Translation Studies in the Eyes of Antoine Berman

Arthit Wongsanga *

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Academic Article

Article History:

Received 30 May 2019

Revised 31 December 2019

Accepted 31 December 2019

คำสำคัญ

อ็องตวน แบร์มาน

ศาสตร์การแปล

ทฤษฎีการแปล

ความเป็นอื่น

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม

Keywords:

Antoine Berman

Translation Studies

Theory of translation

Otherness

Intercultural Dialogue

บทคัดย่อ

ในวงวิชาการด้านการแปลศึกษาของฝรั่งเศส อ็องตวน แบร์มาน (Antoine Berman) ถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกทางทฤษฎีที่สำคัญคนหนึ่งในการสถาปนา การแปลให้เป็น “ศาสตร์” ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้และวิธีวิทยาเป็นการเฉพาะ และแตกต่างจากกระบวนการทัศนวิธีวิทยาทางภาษาศาสตร์ซึ่งพิจารณาว่าการแปล เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวิเคราะห์กระบวนการถ่ายทอดภาษาที่กระทำขึ้นระหว่าง ภาษาสองภาษา อ็องตวน แบร์มาน พิจารณาว่าทฤษฎีการแปลแบบยืดความหมาย ที่ ดานิกา เซเลสโกวิช (Danica Seleskovitch) และมารีอานน์ เลเดอร์ (Marianne Lederer) ได้ก่อตั้งขึ้นเป็นศาสตร์เอกเทศจากภาษาศาสตร์และใช้ เป็นทฤษฎีหลักในการเรียนการสอนของสถาบันชั้นสูงด้านการล่ามและการแปล (École Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs (E.S.I.T)) ณ กรุงปารีส นั้นยังมีพื้นฐานแนวคิดมาจากทฤษฎีภาษาศาสตร์ซึ่งให้ความสำคัญกับการ ค้นหาคำศัพท์สำนวนเทียบเคียงเพื่อถ่ายทอดความหมายไปยังผู้อ่านบทแปล โดยมองข้ามอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของภาษาต้นฉบับไป แนวคิดญาณวิทยา ทาง การแปลของ อ็องตวน แบร์มานจึงมุ่งเน้นไปที่การใคร่ครวญและพิจารณา การแปลในฐานะที่เป็นการปะทะสังสนทนทางวัฒนธรรมของชนต่างภาษา มิใช่ กระบวนการสลับภาษาที่กระทำกันได้โดยอัตโนมัติด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ การศึกษาการแปลจึงควรมีรากฐานมาจากการเคารพวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ใน ต้นฉบับ โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางภาษา บทแปลเองก็ควรมีความแปลกแปร่ง ไปตามรูปแบบและแนวคิดในการเขียนของผู้ประพันธ์ต้นฉบับ มิใช่ลื่นไหลเป็น ธรรมชาติและเข้าใจได้ง่ายประหนึ่งว่าผู้ประพันธ์นั้นเป็นคนที่อยู่ในชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมเดียวกันกับผู้อ่านบทแปล

* Corresponding author

E-mail address: arthit_fr_tu@yahoo.fr

Abstract

According to France's translation studies, Antoine Berman can be regarded as one of the country's predominant figures who has elevated translation to the status of a discipline, encompassing knowledge and unique methodology. Berman's approach is distinct from the translation method in linguistics in that the latter emphasizes the analysis of L1 and L2 transfer. Despite being considered the opposite, Seleskovitch and Lederer's interpretative theory of translation, one that has been advocated at the École Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs (E.S.I.T.) in Paris, is viewed by Berman as based on linguistics, with an emphasis on searching for the equivalent word or expression, unfortunately, taking no account of L1 culture. Berman's epistemology of translation theory, therefore, stresses the importance of reflecting on and considering the text as a dialog of different cultures, not a process in which the computer automatically performs the function. All in all, the translator can have respect for the L1 culture reflected in the original text, especially the linguistic norm itself. A good translation work can incorporate foreign elements in order to retain the original author's style and thoughts, thus, leaving us with a rough and hard-to-understand product reflecting the translator and the author coming from different cultures.

1. ความนำ

การแปลทั้งโดยวาทะและลายลักษณ์อักษรถือเป็นกิจกรรมเก่าแก่อย่างหนึ่งซึ่งมนุษย์ได้กระทำต่อเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนวบจนปัจจุบัน (Oustinoff, 2003, p. 27) จีระพรชัย บุญยเกียรติ และคณะ (2540, น. 1) ได้อธิบายลักษณะของกิจกรรมการแปลหลัก ๆ ในสมัยโบราณไว้ดังนี้

“การแปลนั้นอุบัติขึ้นในโลกเพราะเหตุแห่งการสื่อสารกันในหมู่ชนต่างภาษา ในทางการทูตและการค้า คนในสมัยโบราณมักเจรจากันโดยผ่านล่าม แต่ถ้าเป็นการเผยแพร่ศาสนาและแลกเปลี่ยนศิลปวิทยาการแล้ว ก็จะแปลกันเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อให้คงทนถาวร ดังเห็นได้ว่างานแปลที่ตกทอดมาแต่กาลก่อนจะเป็นพวกคัมภีร์ วรรณคดี ตำรับตำราเกือบทั้งสิ้น”

เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ว่ามนุษย์จะได้ประกอบกิจกรรมการแปลมาช้านานแล้ว ทว่าการศึกษากการแปลในฐานะศาสตร์แขนงหนึ่งนั้นเพิ่งจะถือกำเนิดมาในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้เอง ดังจะเห็นได้ว่าในประเทศฝรั่งเศส การศึกษากการแปลในเชิงทฤษฎีเริ่มมีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ในระยะแรก การศึกษากการแปลจะกระทำกันอยู่ในแวดวงของนักทฤษฎีทางภาษาศาสตร์โครงสร้าง ด้วยว่าสิ่งที่ป็นรูปธรรมของการแปลนั้นก็คือถ้อยคำของภาษาที่แตกต่างกันระหว่างต้นฉบับและบทแปล ดังนั้นจึงเป็นที่เข้าใจกันอยู่เองว่าการแปลเป็นกิจกรรมประเภทหนึ่งของภาษาศาสตร์ประยุกต์

หากแต่ในเวลาต่อมาเมื่อบริบททางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของโลกทั้งในโลกตะวันตกและตะวันออกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 ผู้คนทั้งหลายติดต่อกันสัมพันธ์กันและกระหายใคร่รู้ในสรรพวิทยา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนต่างชาติต่างภาษาเป็นอันมาก กิจกรรมการแปลจึงเกิดขึ้นอย่างมากมายและกว้างขวาง เป็นเหตุให้นักวิชาการในสาขาวิชาต่าง ๆ หันมาตั้งคำถามและศึกษากการแปลในด้านที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางทฤษฎีของตนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางด้านประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา วรรณคดี เปรียบเทียบ หรือแม้กระทั่งจิตวิเคราะห์ ดังนั้นจึงได้มีการบัญญัติคำศัพท์ว่า “traductologie” (Harris, 1988, p. 91) หรือศาสตร์การแปลขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี ค.ศ. 1972 โดยศาสตราจารย์ชาวแคนาดาเตียน ไบรอัน แฮร์ริส (Brian Harris) แห่งมหาวิทยาลัยควิเบก เมืองมอนทรีออล (Université du Québec à Montréal) โดยในเบื้องต้นแรกหมายถึงการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางภาษาในการแปลและต่อมาจึงครอบคลุมไปถึงสาขาวิชาหรือการศึกษาวิจัยอันเกี่ยวเนื่องกับการแปลซึ่งไม่จำเพาะว่าต้องเป็นการศึกษาในแนวภาษาศาสตร์เท่านั้น ดังที่ มิเชล บัลลาร์ด (Michel Ballard) นักวิชาการด้านศาสตร์การแปลชาวฝรั่งเศสได้ให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับนิยามของศัพท์ดังกล่าวไว้ดังนี้

« Les définitions ont variés sous la plume même de son créateur. À l'origine, il [le néologisme « traductologie »] impliquait une approche linguistique de la traduction, (...). Le terme désigne aujourd'hui des approches assez différentes, pour ne pas dire divergentes, de l'étude de la traduction. » (Ballard, 2006, p. 7).

สำหรับแวดวงนักทฤษฎีด้านการแปลศึกษาของฝรั่งเศสนั้น อ็องตวน แบร์มาน (Antoine Berman)¹ (Berman, 2001, p. 18) นักคิด นักแปลและนักทฤษฎีด้านศาสตร์การแปลประจำวิทยาลัยนานาชาติด้านปรัชญา (Collège international de philosophie) แห่งกรุงปารีส ได้แบ่งแนวคิดด้วยศาสตร์การแปลออกเป็นสองแนวทางสำคัญด้วยกัน ได้แก่ « traductologie scientifique » และ « traductologie essayistique »

ตามความเห็นของ อ็องตวน แบร์มาน นั้น traductologie scientifique จะสัมพันธ์กับแขนงวิชาภาษาศาสตร์ ซึ่งเขาพิจารณาว่าเป็นแนวทางเดียวกันกับทฤษฎีการแปลแบบยึดความหมาย (théorie interprétative de la traduction) ซึ่งคิดค้นขึ้นโดย ดานิกา เซเลสโกวิตช์ (Danica Seleskovitch) และมารีอานน์ เลเดแรร์ (Marianne Lederer) ศาสตราจารย์ด้านศาสตร์การแปลแห่งสถาบันชั้นสูงด้านการล่าและการแปล (E.S.I.T.) แห่งกรุงปารีส ทฤษฎีดังกล่าวมุ่งเน้นการศึกษาการแปลในแง่ของการสื่อสาร โดยเฉพาะการรับรู้ของผู้อ่านปลายทาง ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดความหมายและผลกระทบทางสุนทรียะของวรรณศิลป์ในต้นฉบับไปสู่ผู้อ่านบทแปล ด้วยสำนวนภาษาที่สอดคล้องกับการรับรู้และวัฒนธรรมของภาษาปลายทาง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านบทแปลได้เข้าถึงความหมาย เนื้อหา สีลาและอารมณ์ของสารที่ผู้ประพันธ์ต้องการจะสื่อ เจกเช่นเดียวกับผู้อ่านในวัฒนธรรมต้นทาง

ส่วนแนวทางที่สองหรือ traductologie essayistique นั้น นำเสนอโดย อ็องตวน แบร์มาน แนวทางนี้จะมีลักษณะตรงกันข้ามกับ traductologie scientifique เพราะมุ่งเน้นการศึกษาการแปลในเชิงปรัชญา และให้ความสำคัญกับการรักษาวัฒนธรรมและรูปแบบการประพันธ์ของ

¹ อ็องตวน แบร์มาน จบการศึกษาระดับดุษฎีบัณฑิตทางด้านภาษาศาสตร์และมีความสนใจทางด้านปรัชญา โดยเฉพาะกลุ่มนักปรัชญาเยอรมันในยุคโรแมนติก เขาเป็นอาจารย์สอนวิชาการแปล ปรัชญาการแปล และศาสตร์การแปลให้แก่สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งในฝรั่งเศส รวมทั้งเขียนบทความวิชาการทางการแปลเป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาการแปล Jacques Amyot ด้วยเช่นกัน นอกจากงานวิชาการแล้ว อ็องตวน แบร์มานยังมีผลงานแปลทั้งทางด้านสังคมศาสตร์และวรรณกรรมจำนวนมาก ซึ่งมีทั้งที่แปลจากภาษาอังกฤษ เยอรมัน และสเปน เป็นภาษาฝรั่งเศส ผลงานการแปลวรรณกรรมชิ้นสำคัญของเขาที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในฝรั่งเศสคือเรื่อง *Les sept fous* หรือ *Los siete locos* ของ Roberto Arlt นักประพันธ์ชาวอาร์เจนตินาผู้มีชื่อเสียงโด่งดังในประเทศแถบละตินอเมริกา

ต้นฉบับไว้ในบทแปล เพื่อให้ผู้อ่านบทแปลได้เห็นถึงความแตกต่างรวมไปถึงความเป็นอื่นระหว่างวัฒนธรรมของตนและวัฒนธรรมที่ปรากฏในต้นฉบับได้อย่างชัดเจน

ในประเทศไทย ผู้ใฝ่ใจศึกษาวิชาการทางการแปลโดยส่วนใหญ่จะมีความรู้เกี่ยวกับ *traductologie scientifique* แล้วพอสมควร เนื่องจากมีการเผยแพร่บทความทางวิชาการอันเกี่ยวเนื่องกับทฤษฎีการแปลแบบยัดความหมาย ซึ่งได้แปลเป็นภาษาไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2540² อีกทั้งยังได้มีการตีพิมพ์บทความวิจัยของนักวิชาการและนักศึกษาวไทยที่นำทฤษฎีดังกล่าวมาใช้วิเคราะห์กรณีศึกษาในแง่มุมต่าง ๆ ปรากฏต่อเนื่องกันมาเป็นระยะ ๆ ทว่าความรู้เกี่ยวกับ *traductologie essayistique* นั้น ยังศึกษากันอยู่ในวงจำกัด บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะอธิบายแนวคิดด้วยศาสตร์การแปลดังกล่าวในทัศนะของ อ็องตวน แบร์มาน อันเป็นความคิดตั้งต้นให้เกิดการค้นคว้าวิจัยทางการแปลในระดับสูงในกาลต่อมาในประเทศฝรั่งเศส โดยจะนำเสนอประเด็นสำคัญสองประเด็นโดยสังเขป ได้แก่ ลักษณะเฉพาะของ *traductologie essayistique* ในฐานะศาสตร์ที่เป็นเอกเทศจาก *traductologie scientifique* และแนวคิดด้วยด้วยการแปลของ อ็องตวน แบร์มาน

2. ลักษณะเฉพาะของ *traductologie essayistique*

ในบทความชื่อ *Au début était le traducteur* อ็องตวน แบร์มาน (Berman, 2001) ได้เสนอแนวคิดด้วย *traductologie essayistique* ในฐานะที่เป็นวิธีวิทยาซึ่งแตกต่างจาก *traductologie scientifique* ในลักษณะที่ว่า *traductologie essayistique* นั้นมุ่งเน้นหลักคิดเชิงปรัชญาของการแปล และการให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม ในขณะที่ *traductologie scientifique* นั้น จะมุ่งสนใจกระบวนการสื่อสาร โดยหาคำที่มีความหมายเทียบเคียงระหว่างภาษา ซึ่ง อ็องตวน แบร์มาน พิจารณาว่าเป็นวิธีการทางภาษาศาสตร์

2.1 ลักษณะเชิงปรัชญาของ *traductologie essayistique*

การศึกษาวิเคราะห์การแปลในช่วงแรกเริ่มนั้น จะกระทำโดยอาศัยแนวคิดกระแสหลักคือ *traductologie scientifique* กล่าวคือ การวิเคราะห์มักจะมุ่งเน้นไปในลักษณะที่ว่า จะแปลอย่างไรดี ใช้คำอย่างไรถึงจะเรียกว่าแปลได้ถูกต้อง และปัญหาในการแปลเกิดขึ้นในโครงสร้างระดับใดของภาษาบ้าง อ็องตวน แบร์มาน พิจารณาว่าปรากฏการณ์เช่นนี้จะชักนำให้นักแปลและนักทฤษฎีพากันหมกมุ่นอยู่กับการเปรียบเทียบภาษาซึ่งกระทำได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอนเพื่อ

² “ศาสตร์การแปล รวมบทความเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ” เป็นหนังสือเล่มแรกของประเทศไทย ที่รวบรวมผลงานแปลบทความวิชาการว่าด้วยทฤษฎีการแปลแบบยัดความหมาย จากภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาไทย จัดทำขึ้นโดยโครงการศูนย์การแปล คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2540

ถ่ายทอดความหมายโดยรวมไปสู่ผู้อ่านในอีกภาษาหนึ่ง หากแต่วิธีการดังกล่าวมีอาจนำไปให้นักวิชาการทั้งหลายเข้าใจธรรมชาติที่แท้จริงของการแปลได้ เพราะจำกัดให้คิดกังวลอยู่กับการอธิบายปัญหาเฉพาะหน้าที่พบในการแปล ซึ่งมักกระทำกันในหมู่นักภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง รวมทั้งในหมู่นักทฤษฎีการแปลแบบยึดความหมายที่มุ่งเน้นการอธิบายปรากฏการณ์หรือกระบวนการที่เกิดขึ้นจริงในการทำงานของนักแปล

อาจกล่าวได้ว่าการศึกษากการแปลในแนวโน้มเริ่มปรากฏอย่างชัดเจนในราวปี ค.ศ. 1963 เมื่อจอร์จส์ มูแน็ง (Georges Mounin) ศาสตราจารย์ด้านภาษาศาสตร์และสัตววิทยาแห่งมหาวิทยาลัยโพรวองซ์ได้ตีพิมพ์หนังสือชื่อ *Les problèmes théoriques de la traduction* (Mounin, 1963) ซึ่งปรับปรุงมาจากวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของเขา เพื่อนำเสนอวิธีการประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ในการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาการถ่ายภาษาในระดับต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในการแปล ตั้งแต่ระดับถ้อยคำไปจนกระทั่งถึงโครงสร้างไวยากรณ์ ทั้งนี้ จอร์จส์ มูแน็งได้พบว่าภาษาแต่ละภาษามีระบบการสื่อสารผ่านถ้อยคำที่ครอบคลุมความหมายไม่เท่ากัน และยังมีกรรไกรเรียงและจัดวางโครงสร้างทางภาษาที่ไม่เหมือนกัน จึงเป็นเหตุให้นักแปลไม่มีทางที่จะสื่อสารของตนฉบับไปสู่บทแปลได้อย่างเที่ยงตรง เหตุนี้ อ็องตวน แบร์มาน จึงให้ความเห็นว่า *traductologie scientifique* นี้ มีจุดประสงค์เพียงเพื่อจะถ่ายทอดความหมายในเชิงกว้างโดยอาศัยการสรรหาแต่คำหรือสำนวนที่พอจะเทียบเคียงกันได้ (*équivalent*) มาปรับใช้ให้ผู้อ่านบทแปลเข้าใจได้ง่าย และมักจะตัดทอนข้อความหรือองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ภาษาสองภาษามีไม่ตรงกันทิ้งไป

ในทัศนะของ อ็องตวน แบร์มาน การแสวงหาคำศัพท์หรือสำนวนที่พอจะมาทดแทนกันได้เพื่อสื่อความหมายไปยังผู้อ่านบทแปลนั้นก็เป็นการสำคัญของการทฤษฎีการแปลแบบยึดความหมายซึ่งปฏิเสธการแปลแบบคำต่อคำ แต่ยึดถือการใช้ถ้อยคำสำนวนอื่นในภาษาปลายทางมาใช้สื่อสารให้ได้ความหมายเดียวกันแทน การจะศึกษาวิจัยการแปลในแนวทางนี้จึงสามารถกระทำได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน เป็นทวิสัย สามารถอธิบายได้ด้วยหลักการที่เป็นวิทยาศาสตร์ จนนำไปสู่ลักษณะที่เป็นวิธีวิทยาได้ ดังที่ อ็องตวน แบร์มานได้สรุปไว้ ดังนี้

« Il pouvait certes exister (et il existe) une traductologie scientifique, objective, positive, débouchant sur des « méthodologies ». » (Berman, 2001, p. 18).

ในทางกลับกัน อ็องตวน แบร์มาน มีความเห็นว่า *traductologie scientifique* นี้ ได้ละทิ้งประเด็นสำคัญทางปรัชญาที่ว่าด้วยการแปลไป ด้วยเหตุนี้ เขาจึงได้ชี้ชวนให้เห็นถึงความสำคัญของ *traductologie essayistique* อันเป็นแนวคิดทางเลือกอีกทางหนึ่งเพื่อให้สามารถเข้าใจสถานะและธรรมชาติที่แท้จริงของการแปลได้

ทั้งนี้ อ็องตวน แบร์มานพยายามตั้งคำถามย้อนกลับไปสู่ที่มาและเหตุของการมีอยู่ของการแปลบนโลก และต่อเนื่องไปจนกระทั่งถึงเป้าประสงค์และสิ่งที่จะต้องแปลว่าคืออะไร สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการใคร่ครวญและตกผลึกทางความคิดเกี่ยวกับ “การแปล” อันเป็น “กิจกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกภายนอก” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการแปลทำให้เราได้เล็งเห็นถึง “ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน” นั้นเอง กระบวนทัศน์เช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์เรามี “ประสบการณ์ในการแปล” และใช้วิจารณ์ญาณพิณิจิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ด้วยกันผ่านกิจกรรมการแปล อันถือได้ว่าเป็น “การถ่ายทอดความเป็นมนุษย์ไปสู่มนุษย์ในอีกสังคมหนึ่ง” อ็องตวน แบร์มานได้ตั้งข้อสังเกตว่าแนวคิดที่เขาเสนอนี้จะมีลักษณะตรงกันข้ามกับหลักการทวิสัยของ traductologie scientifique ที่แพร่หลายในแขนงวิชาภาษาศาสตร์ และวรรณคดีเปรียบเทียบ ซึ่งมุ่งเน้นกระบวนการสลักคู่ภาษาเพื่อถ่ายทอดความหมายไปจนถึงขั้นที่สามารถใช้ระบบประมวลผลของคอมพิวเตอร์มาช่วยวิเคราะห์และแปลข้อความต่าง ๆ แทนที่มนุษย์ได้

« J'appelle l'articulation consciente de l'expérience de la traduction, distincte de tout savoir objectivant et extérieur à celle-ci (tel qu'en élaborent la linguistique, la littérature comparée (...)), la traductologie. (...) De ce point de vue, la traductologie devrait s'opposer à ce que l'on appelle la traductique, dernière-née des disciplines qui, dans le sillage de l'informatique, de la productique, etc., veulent maintenant annexer les « processus de traduction » à leurs systèmes de computation. »
(Berman, 1999, pp. 16-17).

ดังนั้น traductologie essayistique ของ อ็องตวน แบร์มานจึงมีลักษณะโน้มเอียงไปในเชิงนามธรรม มากกว่าจะเป็นทฤษฎีที่มีขั้นตอนให้ปฏิบัติอย่างชัดเจน เพราะเป็นการขบคิดเกี่ยวกับตัวตนของการแปล หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการป้อนและวิชันทางอภิปรัชญาว่าด้วยการแปล ซึ่งไม่มีกรอบเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์มาขีดเส้นจำกัดเหมือนกับ traductologie scientifique ดังที่ อ็องตวน แบร์มาน ได้สรุปไว้ว่า

« (...) il pouvait exister aussi, sur un mode discursif, mais non proprement théorique, une traductologie « essayistique » et même, à son extrémité, « spéculative ». La première [la traductologie scientifique] avait les limites de toute visée scientifique; la seconde, la dangereuse absence de limites de la réflexion. » (Berman, 2001, p. 18).

ในหนังสือสำคัญสองเล่มที่ อ็องตวน แบร์มาน ได้รวบรวมคำสอนในวิชาศาสตร์การแปลเอาไว้ในรูปแบบของความเรียง (essai) อันได้แก่ *L'épreuve de l'étranger. Culture et traduction dans l'Allemagne romantique* และ *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain* เขาได้ชี้ให้เห็นว่าแนวคิด traductologie essayistique ของเขานั้น มุ่งเน้นการพิจารณาใคร่ครวญเกี่ยวกับบทบาทของการแปลในการถ่ายทอดความเป็นมนุษย์ที่มีเสมอกันในทุกชนชาติเป็นสำคัญ ทั้งนี้ เขาได้ระบุว่าแนวคิดข้างต้นได้รับอิทธิพลมาจากนักปรัชญาเยอรมันในยุคโรแมนติก เช่น Auguste Schlegel, Johann Wolfgang von Goethe หรือ Friedrich Schleiermacher ที่ต้องการจะปกป้องวัฒนธรรมและภาษาของนักประพันธ์จากกระแสความนิยมการแปลแบบเรียบเรียง หรือแปลแบบอิสระ (traduction libre) ซึ่งกำลังเป็นที่แพร่หลายอย่างมากในประเทศฝรั่งเศสช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 หรือที่รู้จักกันในนาม Les Belles Infidèles (คนสวยไม่ซื่อ) กระแสการแปลดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายที่จะผลิตบทแปลที่มีภาษาดูเป็นธรรมชาติ อ่านง่าย แต่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติม หรือตัดทอน “เนื้อหาข้อเท็จจริงทางวัฒนธรรมของต้นฉบับ” บางส่วน ซึ่งอาจเป็นของแปลก ไม่คุ้นเคย ไม่เป็นที่รู้จักสำหรับผู้อ่านปลายทางทิ้งไป อ็องตวน แบร์มานเรียกลักษณะการเช่นนี้ว่า traduction ethnocentrique หรือลักษณะการแปลแบบยึดวัฒนธรรมปลายทางเป็นหลัก

« Ethnocentrique signifiera ici : qui ramène tout à sa propre culture, à ses normes et valeurs, et considère ce qui est situé en dehors de celle-ci – l'Étranger – comme négatif ou tout juste bon à être annexé, adapté, pour accroître la richesse de cette culture. » (Berman, 1999, p. 29).

จะเห็นได้ว่าการสำรวจและศึกษาหลักคิดในการทำงานแปลของบรรดานักปรัชญาเยอรมันในยุคโรแมนติกนี้ทำให้ อ็องตวน แบร์มาน ค้นพบว่าหัวใจสำคัญของ traductologie essayistique นั้น มิได้จำกัดอยู่ในกระบวนการถ่ายทอดความหมาย หากแต่มุ่งเป้าประสงค์ไปที่การถ่ายทอด “วัฒนธรรม” เป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมในรูปของการใช้ภาษาซึ่งสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ของคนแต่ละยุคสมัยและชี้ชวนให้ตระหนักถึงการมีตัวตนของชนชาติที่แตกต่างกัน ข้อเท็จจริงนี้จึงเป็นคำตอบของคำถามที่ว่าทำไมการแปลจะต้องมีที่ทางอยู่บนโลก นอกเหนือไปจากการเป็นเครื่องมือสื่อความหมายของคนต่างภาษา

ทั้งนี้ อ็องตวน แบร์มานได้รับเอาความคิดเรื่องนี้มาจาก ฟรีดริช ชเลเยอร์มาเคอร์ (Friedrich Schleiermacher) นักปรัชญาเยอรมันที่ได้นำเสนอแนวคิดในการแปลไว้ 2 แนวทางด้วยกัน คือการทำให้ผู้อ่านบทแปลต้องพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้เข้าถึงความคิดของผู้ประพันธ์

ต้นฉบับ และการทำให้ความคิดของผู้ประพันธ์ต้นฉบับกลายเป็นเรื่องที่น่าสนใจสำหรับผู้
ผู้อ่านบทแปล

« Mais alors, quels chemins peut prendre la véritable traduction (...) ?
À mon avis, il n'y en a que deux. Ou bien le traducteur laisse
l'écrivain le plus tranquille possible et fait que le lecteur aille à sa
rencontre, ou bien il laisse le lecteur le plus tranquille possible et fait
que l'écrivain aille à sa rencontre. » (Schleiermacher, 1999, p. 49).

เพื่อเก็บรักษาวัฒนธรรมทางภาษาต้นทางไว้ในบทแปลเช่นเดียวกับ ฟรีดริช ชล่ายเออร์
มาเคอร์ อ็องตวน แบร์มาน ได้เลือกแนวทางแรกเป็นกรอบเกณฑ์ในการค้นคว้าทางศาสตร์การ
แปล โดยยึดหลักการเฮอเมนูติกส์ (herméneutique) หรือศาสตร์แห่งการตีความความคิดของ
ผู้ประพันธ์ที่ ฟรีดริช ชล่ายเออร์มาเคอร์ได้เสนอไว้ สมบัติ พรศิริเจริญพันธ์ (2559, น. 87-88)
ให้คำอธิบายวิธีการทางเฮอเมนูติกส์ไว้ดังนี้

“ชล่ายเออร์มาเคอร์บันทึกไว้ว่าอคติคือความพึงพอใจส่วนตัวที่มีต่อทัศนะ/
มุมมองของตนเอง และเพราะเหตุนี้เองเขาจึงอ่านสิ่งที่ผู้ประพันธ์ต้องการ
หมายถึงผิดพลาดด้วยการเติมบางสิ่งที่ผู้ประพันธ์ไม่ตั้งใจสื่อเข้าไป หรือ
ละทิ้งบางอย่างที่ผู้ประพันธ์เจตนาสื่อออกไป

จุดมุ่งหมายของเฮอเมนูติกส์ก็เพื่อ “ประการแรก เข้าใจการกล่าวถ้อยคำ
เช่นเดียวกับที่ผู้ประพันธ์เข้าใจ และจากนั้นเข้าใจดีกว่าที่ตัวผู้ประพันธ์
เข้าใจ (...) เพื่อที่จะเริ่มกระบวนการเฮอเมนูติกส์เราจึงต้องพยายาม
อย่างเต็มที่ที่จะวางตัวเราเองในตำแหน่งที่ผู้ประพันธ์ดำรงอยู่ทั้งในแง่
ประวัติและอัตวิสัย

- แง่ประวัติ โดยการเรียนรู้ภาษาที่ผู้ประพันธ์ใช้เขียนนั่นคือด้าน
ไวยากรณ์ภาษา

- แง่อัตวิสัย โดยการเรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตและความคิดของ
ผู้ประพันธ์ ซึ่งเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม และกาลเวลาในประวัติศาสตร์
อย่างเฉพาะเจาะจง นั่นคือด้านจิตวิทยา”

จะเห็นได้ว่าข้อคิดที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของนักปราชญ์เยอรมันในยุคโรแมนติคนี้เอง
ที่ทำให้ อ็องตวน แบร์มาน ได้ค้นพบลักษณะทางอภิปรัชญาของ traductologie essayistique
ที่เขานำเสนอ กล่าวคือ จากประเด็นทางสังคมที่ต้องการป้องกันการทำลายล้างวัฒนธรรม

ต้นทางด้วยการปรับเปลี่ยนเนื้อหาในบทแปล สู่การคิดใคร่ครวญถึงการแปลในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกทางอัตลักษณ์ของชนต่างภาษาวัฒนธรรม

2.2 บทบาทของปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมใน traductologie essayistique

ลักษณะเชิงปรัชญาของ traductologie essayistique ข้างต้นนี้ ทำให้ อ็องตวน แบร์มาน ค้นพบว่าการศึกษาทางด้านการแปลไม่อาจจะเลยประเด็นเรื่องการเคารพวัฒนธรรมของภาษาต้นทางในบทแปลได้เลย เหตุนี้เอง เขาจึงได้เสนอโมโนทัศน์ว่าด้วยจริยศาสตร์แห่งการแปล (éthique de la traduction) เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานและศึกษาการแปล ในกรณีนี้ สันนิษฐานว่า อ็องตวน แบร์มานได้เลือกใช้คำว่า “จริยศาสตร์” อันหมายถึงวิจารณ์ญาณในเรื่องศีลธรรมที่มนุษย์พึงมี แทนที่จะใช้คำว่า “วิธีการหรือขั้นตอน” (méthode) ก็ด้วยต้องการจะให้โมโนทัศน์ที่เขาเสนอเป็นเสมือนเครื่องเตือนใจให้นักแปลและผู้ใฝ่ใจด้านการแปลศึกษาได้ระลึกเสมอว่าการแปลคือ “การต้อนรับ” หรือ “การปฏิสนธิ์ของวัฒนธรรมปลายทางที่พึงกระทำต่อวัฒนธรรมต้นทางด้วยเกียรติและศักดิ์ศรีที่ทัดเทียมกัน” ดังที่เขาได้นิยามไว้ว่า

« L'acte éthique consiste à reconnaître et à recevoir l'Autre en tant qu'Autre. » (Berman, 1999, p. 74).

ทั้งนี้ อ็องตวน แบร์มานยังได้ขยายความต่อไปว่า หลักสำคัญของจริยศาสตร์การแปลที่ว่านี้ก็คือ “การไม่ถือตนเองเป็นหลัก” และ “การเปิดกว้างรับความหลากหลาย” เพื่อให้วัฒนธรรมของชนแต่ละชาติพันธุ์ได้มีโอกาส “ปะทะสังสรรค์” และ “สมัครสมานกลมเกลียวกัน”

« L'essence de la traduction est d'être ouverture, dialogue, métissage, décentrement. » (Berman, 1984, p. 16).

ในแง่มุมนี้ อ็องตวน แบร์มานได้นำแนวคิดที่ว่าด้วย “ความเป็นอื่น” (éthique de l'Altérité) ของ เอ็มมานูเอล เลอวีนาส (Emmanuel Levinas) นักปรัชญาฝรั่งเศสเชื้อสายลิทัวเนีย ในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 20 มาเป็นต้นแบบของจริยศาสตร์แห่งการแปลของเขา เนื่องจากว่า เอ็มมานูเอล เลอวีนาส ได้เสนอแนวคิดจริยศาสตร์ว่าด้วยความเป็นอื่นที่สะท้อนให้เห็นบทบาทของ “ผู้อื่น” (l'Autre) ที่ทำให้มนุษย์เราได้เห็นและรู้จักตัวตนที่แท้จริงของเราเอง (le Moi) แม้จะเป็นคนเหมือนกันแต่ก็มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน การให้ความสำคัญกับ “ความเป็นอื่นของผู้อื่น” จึงนับว่าเป็นสิ่งที่ควรยึดถือยิ่ง เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน และในทางกลับกัน “ผู้อื่น” ก็จะค้นพบและรู้จักตัวตนของเขาเองได้จากการเห็น “ความเป็นอื่น” ในตัวเราด้วยเช่นกัน

« (...) l'accueil de l'Autre par le Même, d'Autrui par Moi se produit concrètement comme la mise en question du Même par l'Autre, c'est-à-dire comme l'éthique qui accomplit l'essence critique du savoir. » (Levinas, 1990, p. 33).

มโนทัศน์ว่าด้วยจริยศาสตร์แห่งการแปลดังกล่าวจึงเป็นเครื่องย้ำเตือนถึงแนวคิดของ อ็องตวน แบร์มาน ในเรื่องความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นระหว่างภาษากับวัฒนธรรมในการแปล ได้อย่างชัดเจน ความคิดของเขาในข้อนี้ น่าจะสอดคล้องกับข้อสังเกตของโคลด์ เลวี-สเตราส์ (Claude Lévi-Strauss) นักมานุษยวิทยาฝรั่งเศสซึ่งได้ศึกษาโครงสร้างวัฒนธรรมด้วยวิธีการวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์โครงสร้าง ทั้งนี้ ข้อสังเกตดังกล่าวมีใจความหลักว่า ภาษานอกจากจะเป็น “ผลผลิตทางวัฒนธรรม” ซึ่งเครื่องบ่งชี้เอกลักษณ์ของคนในสังคมโดยทั่วไปแล้ว ยังเป็น “ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม” ซึ่งไม่สามารถแยกออกจากกันและกันได้

« Le problème des rapports entre langage et culture est l'un des plus compliqués qui soit. On peut d'abord traiter le langage comme un produit de la culture : une langue en usage dans une société reflète la culture générale de la population. Mais, en un autre sens, le langage est une partie de la culture ; il constitue un de ses éléments, parmi d'autres. » (Lévi-Strauss, 1958, pp. 78-79).

ในประเด็นนี้ อ็องตวน แบร์มาน พิจารณาว่า traductologie scientifique นั้น ไม่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านปลายทางได้สัมผัสกับวัฒนธรรมที่แตกต่างของต้นฉบับ โดยเฉพาะเรื่องการใช้ภาษา เพราะมุ่งแต่จะถ่ายทอดความหมายโดยกว้าง หรือความเข้าใจตัวบทเพียงประการเดียว ในทางกลับกัน traductologie essayistique ที่เขาสถาปนาขึ้นนั้น มองเห็นว่าภาษาและวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ดังนั้น การถ่ายทอด “วัฒนธรรมทางภาษา” ที่แปลกแตกต่าง ของต้นฉบับไปสู่ผู้อ่านปลายทาง ถือเป็นภารกิจสำคัญของการแปล มโนทัศน์ดังกล่าวนี้จึงเป็นกรอบเกณฑ์ให้ อ็องตวน แบร์มาน ค้นหาวิธีคิดในการแปลที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของ traductologie essayistique ของเขา

3. การแปลในทัศนะของอ็องตวน แบร์มาน

ดังที่ได้อ้างไว้แล้วในตอนต้นว่า อ็องตวน แบร์มาน ให้ความสำคัญกับภาษาและวัฒนธรรมของต้นฉบับมากกว่าการรับรู้ของผู้อ่านบทแปล แนวคิดในการแปลของเขาจึงยืดโยง

อยู่กับการแสดง “ความเป็นอื่น” ให้ปรากฏในภาษาปลายทาง การยึดมั่นในความจริงที่สอดคล้องต่อรูปภาษาในต้นฉบับ และการมุ่งถ่ายทอดรูปแบบทางวรรณศิลป์ของภาษาต้นฉบับ

3.1 การแสดงให้เห็นถึงความเป็นอื่นของต้นฉบับในภาษาปลายทาง

เนื่องจากว่าภาษาเป็นส่วนประกอบสร้างของวัฒนธรรม การถ่ายทอดวัฒนธรรมหนึ่งไปยังวัฒนธรรมที่ต่างไปย่อมหนีไม่พ้นการนำรูปแบบวิธีการใช้ภาษาของวัฒนธรรมนั้น ไปแสดงให้ประจักษ์ต่อสายตาคนอีกวัฒนธรรมหนึ่งด้วย จุดมุ่งหมายสำคัญของการแปลจึงอยู่ที่การแสดงให้ผู้อ่านปลายทางได้เห็นถึง “ความเป็นอื่น” ของวัฒนธรรมต่างชาติ ผ่านภาษาในบทแปลที่แปลกแปร่งไปจากวัฒนธรรมการใช้ภาษาปกติของผู้อ่าน ดังที่ อ็องตวน แบร์มาน ได้กล่าวถึงหัวใจของจริยศาสตร์แห่งการแปลของเขาไว้ ดังนี้

« *La traduction (...) appartient originairement à la dimension éthique. Elle est, dans son essence même, animée du désir d'ouvrir l'Étranger en tant qu'étranger à son propre espace de langue.* » (Berman, 1999, p. 75).

ข้อความข้างต้นของ อ็องตวน แบร์มาน ชี้ชวนให้เห็นว่าการแปลนั้นไม่ใช่การผลัดใส่หรือการขจัดสิ่งที่เป็นของแปลกปลอมที่เราไม่รู้จักในภาษาเรา (l'Étranger) ให้หายไปจากบทแปล และนักแปลที่เพียรพยายามถ่ายทอดความหมายของต้นฉบับด้วยภาษาที่อ่านง่ายแต่เพียงอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงภาษาที่ผู้ประพันธ์ใช้นั้น อาจถือได้ว่าเป็นการทรยศต้นฉบับในทางหนึ่ง

« *Le traducteur qui traduit pour le public est amené à trahir l'original, à lui préférer son public, qu'il ne trahit d'ailleurs pas moins, puisqu'il présente une œuvre « arrangée ».* » (Berman, 1999, p. 72).

เหตุที่ อ็องตวน แบร์มาน พิจารณาว่าการแปลแบบยัดความหมายดังกล่าวเป็นการทรยศต้นฉบับนี้ ก็เนื่องด้วยว่าบทแปลที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการดังกล่าวเป็นการนำเสนอต้นฉบับที่ถูกปรับเปลี่ยนรูปโฉมไปจากเดิม (une œuvre « arrangée ») อ็องตวน แบร์มานเรียกการแปลแบบปรับเปลี่ยนโครงสร้างตัวบทด้วยวิธีการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการลอกเลียนอย่างหยาบๆ เพิ่มเติม หรือ เปลี่ยนแปลงรูปแบบส่วนใดส่วนหนึ่งของต้นฉบับเดิมไปว่า *traduction hypertextuelle* อันเป็นวิธีการที่ทำให้บทแปลไม่อาจสะท้อนสัจธรรมความเป็นอื่นของการแปลได้ อ็องตวน แบร์มานได้ให้ความหมายของการแปลแบบปรับเปลี่ยนโครงสร้างนี้ว่า

« *Hypertextuel renvoie à tout texte s'engendrant par imitation, parodie, pastiche, adaptation, plagiat, ou toute autre espèce de transformation formelle, à partir d'un autre texte déjà existant.* » (Berman, 1999, p. 29).

ในทางกลับกัน หากบทแปลคงไว้ซึ่งความเป็นอื่นของวัฒนธรรมต่างชาติในภาษาปลายทางได้ ก็เท่ากับว่าบทแปลนั้นสามารถสะท้อนให้ผู้อ่านบทแปลได้เห็นสังขรณ์ดังกล่าวของการแปลได้อย่างสมบูรณ์ สังขรณ์ที่ว่านี้เป็นแนวคิดที่ อ็องตวน แบร์มาน ได้สืบทอดมาจาก วอลเตอร์ เบนจามิน (Walter Benjamin) นักปรัชญา นักประวัติศาสตร์ศิลปะ นักวิจารณ์ศิลปะและวรรณกรรม และนักแปลชาวเยอรมัน ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงต้นถึงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 วอลเตอร์ เบนจามิน ได้นำเสนอความคิดเกี่ยวกับการแปลในข้อเขียนที่ชื่อว่า *La tâche du traducteur* เพื่อใช้เป็นความนำของบทแปลกวีนิพนธ์ของชาร์ลส์ โบดแลร์ (Charles Baudelaire) ชื่อว่า *Les Tableaux parisiens* เขาได้แปลบท กวีดังกล่าวเป็นภาษาเยอรมันและได้จัดพิมพ์ในปี ค.ศ. 1923 ทั้งนี้ วอลเตอร์ เบนจามิน ได้ชี้ให้เห็นว่า “ความเป็นอื่นหรือความแปลกแปร่ง” ที่สะท้อนผ่านภาษาในฉบับแปลนี้ จะเป็นหนทางที่ทำให้มนุษย์ได้ค้นพบ “ภาษาบริสุทธิ์” (le pur langage) อันเป็นภาษาแรกที้อยู่เกิดขึ้นในโลก และเป็นภาษาที่ทั้งคน สัตว์ และพืชใช้สื่อสารกันก่อนที่จะเกิดภาษาอื่น ๆ ตามมาเมื่อมนุษย์และสิ่งต่าง ๆ ได้วิวัฒนาการไปตามกาลเวลา ภาษาบริสุทธิ์นี้จะช่วยย้ำเตือนผู้อ่านบทแปลให้ได้รับรู้ว่าภาษาทั้งหลายของมนุษย์นี้ต่างก็เปรียบเสมือนเป็นเครือญาติกัน มีจุดกำเนิดเดียวกัน และในขณะที่เพ่งสมาธิจดจ่ออยู่ที่บทแปลซึ่งมีภาษาแปลกแปร่ง ผู้อ่านก็จะประสบกับช่วงเวลาที่ทำลายความสามารถเป็นอย่างมาก กล่าวคือจะต้องพยายามสร้างความหมายจากสิ่งที่ไม่คุ้นเคยหรือไม่รู้จักให้ได้ โดยอาศัยวิธีการตีความที่อาจเข้าได้กับลักษณะเฮอเมนูติกส์ ประสบการณ์การตีความสิ่งแปลกใหม่ (l'étrangeté) โดยลำพังนี้จะนำไปสู่ผู้อ่านเข้าถึงทั้งวิธีการสื่อสารผ่านสัญลักษณ์ และความหมายของสิ่ง ๆ นั้น ในที่สุด ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อีก ผู้อ่านจะได้เข้าถึงภาษาบริสุทธิ์หรือสภาวะที่ได้รับรู้ว่าทุกสิ่งบนโลกล้วนแต่มีที่มาจากเดียวกัน หากเราจะไม่เข้าใจบางสิ่งบางอย่างที่ไม่คุ้นชินก็เป็นเพียงเพราะเราไม่รู้จักระบบสัญลักษณ์ของภาษานั้น ๆ บทแปลที่มีความแปลกพิสดารด้วยการเลียนแบบคำรากของภาษาต้นฉบับนี้ จึงเป็นเสมือนหนทางเดียวที่จะทำให้มนุษย์กลับไปค้นพบสังขรณ์ว่าด้วยภาษาบริสุทธิ์ในการแปลได้ วอลเตอร์ เบนจามิน ได้สรุปปรัชญาความคิดทางการแปลของเขาไว้ในวรรคทองอันมีใจความโดยสังเขปว่า การกิจหลักของนักแปลนั้น อยู่ที่การทำให้ภาษาบริสุทธิ์ที่ซ่อนตัวอยู่ในงานประพันธ์ ได้เผยตัวตนออกมา โดยการทำให้ภาษาในบทแปลมีความเป็นอื่น แปลกไปด้วยการนำโครงสร้างของรูปภาษาต้นทางมาใช้

« *Racheter dans sa propre langue ce pur langage exilé dans la langue étrangère, libérer en le transposant le pur langage captif dans l'œuvre, telle est la tâche du traducteur.* » (Benjamin, 2000, p. 259).

3.2 การยึดมั่นสัจยี่ห้อต่อรูปภาษาในต้นฉบับ

ความคิดเรื่องความเป็นอื่นในบทแปลตามทัศนะของ อ็องตวน แบร์มาน นั้นเผยให้เห็นว่าการที่นักแปลจะประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติตามจริยศาสตร์แห่งการแปลได้ ก็จำเป็นต้องมีความยึดมั่นและสัจยี่ห้อต่อภาษาและวัฒนธรรมในต้นฉบับอย่างเคร่งครัด (*fidélité à la langue-culture source*) หากไร้ซึ่งความสัจยี่ห้อดังกล่าวแล้ว การแปลก็ไม่อาจบรรลุพันธกิจสูงสุด อันได้แก่ ภาษาบริสุทธิ์ได้ อ็องตวน แบร์มาน ได้สรุปความคิดว่าด้วยการยึดมั่นสัจยี่ห้อต่อรูปภาษาในต้นฉบับไว้ว่า

« *La visée éthique du traduire, justement parce qu'elle se propose d'accueillir l'Étranger dans sa corporéité charnelle, ne peut que s'attacher à la lettre de l'œuvre. Si la forme de la visée est la fidélité, il faut dire qu'il n'y a de fidélité – dans tous les domaines – qu'à la lettre.* » (Berman, 1999, p. 77)

คำว่า « *corporéité charnelle* » ที่ อ็องตวน แบร์มาน ใช้ในที่นี้ หมายถึง “รูปภาษา” ของ “งานประพันธ์ต้นฉบับ” ซึ่งก็คือ « *lettre de l'œuvre* » ที่นักแปลควรจรรักษาไว้ในบทแปลด้วยความสัจยี่ห้อ และเหตุที่เขาเลือกใช้คำว่า « *lettre* » เพื่อสื่อความหมายของคำว่า « *forme de l'œuvre* » นั้น ก็น่าจะมาจากคำว่า « *lettre* » (“อักษร” หรือ “รูปภาษา”) สื่อถึงผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของคนแต่ละชาติ เป็นที่น่าสังเกตว่า อ็องตวน แบร์มาน ได้ยึดเอาความสัจยี่ห้อต่อรูปภาษาในต้นฉบับนี้เป็นเครื่องมือในการอธิบายบทบาทของวัฒนธรรมที่มีต่อการแปล ทั้งในเรื่องความสัมพันธ์อันแนบชิดระหว่างภาษาและความหมาย และการกำหนดหลักคิดสำคัญในการแปลออกเป็น 2 แนวทางซึ่งจะได้อธิบายโดยละเอียดในช่วงถัดไป

ด้วยว่าภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอย่างมีอาจแยกออกจากกันได้โดยสมบูรณ์ การจะถ่ายทอดวัฒนธรรมในต้นฉบับไปสู่ผู้อ่านปลายทางนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องถ่ายทอดรูปของภาษาในต้นฉบับที่นักประพันธ์สร้างขึ้นด้วย ในแง่นี้ รูปภาษาจึงเป็นตัวกำหนดความหมายของตัวบทต้นฉบับนั่นเอง กล่าวคือ รูปแบบการเรียงร้อยถ้อยคำหรือการผูกประโยคที่นักประพันธ์ได้เลือกสรรมาประกอบสร้างเป็นบทประพันธ์แต่ละบทนั้น จะแอบแฝงด้วยเจตนาทางสุนทรียะเพื่อสร้างความหมายและกระตุ้นให้เกิดผลกระทบต่ออารมณ์และความรู้สึกของผู้อ่านเสมอ ใน

กรณีนี้ รูปแบบของภาษา ก็คือตัวความหมายของงานประพันธ์ที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม เหมือนกับที่ รูปแบบอันแปลกประหลาดของสัญญาะต่าง ๆ ก็เป็นเครื่องแสดงออกถึง “ความเป็นอื่น” ของสิ่งต่าง ๆ ให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม เช่นเดียวกัน

« Or, de même que l'Étranger est un être charnel, tangible dans la multiplicité de ses signes concrets d'étrangeté, de même l'œuvre est une réalité charnelle, tangible, vivante au niveau de la langue. » (Berman, 1999, p. 76)

สำหรับ อ็องตวน แบร์มาน การยึดมั่นสัตย์ซื่อต่อรูปภาษาของต้นฉบับนี้ถือได้ว่าเป็น การปฏิเสธแนวคิดทางปรัชญาภาษาของเพลโต (Platon) ที่แพร่หลายมากในหมู่นักแปลที่ยึด การถ่ายทอดความหมายเป็นสำคัญ กล่าวคือ เพลโตอธิบายปรากฏการณ์ระหว่างภาษา (lettre) และความหมาย (sens) ว่าทั้งสองสิ่งนี้ต่างก็มีความเป็นเอกเทศต่อกัน ทว่าสถานะของความหมาย จะอยู่เหนือกว่าภาษา เนื่องจากมีความเป็นสากล คงทนถาวร เหมือนเป็นจิตวิญญาณ (esprit) ที่ล่องลอยไปตามที่ไหนแห่งใดก็ได้ ในขณะที่ภาษาจัดเป็นสิ่งที่ไม่คงทน มีอยู่และสลายไปได้ ตามกาลเวลา ประหนึ่งร่างกายของคน (corps) ที่เมื่อชีวิตจบสิ้นลงก็ต้องเน่าเปื่อยไปในที่สุด ต่อเมื่อมนุษย์ต้องติดต่อสื่อสารกับคนต่างชาติต่างวัฒนธรรม สิ่งที่ต้องทำก็คือการเปลี่ยน เครื่องมือในการสื่อความหมาย นั่นก็คือสับเปลี่ยนภาษานั้นเอง อ็องตวน แบร์มาน สรุปแนวคิด ของเพลโตข้างต้น ที่นักบุญเจโรม (saint Jérôme) ได้เสนอไว้สำหรับการแปลทั่วไป ยกเว้น การแปลพระคัมภีร์ไว้ ดังนี้

« (...) il [saint Jérôme] le fait à partir de l'expérience de la langue instaurée par le platonisme, comme si le « sens » et la « lettre » pouvaient être dissociés, et comme si, surtout, le « sens » avait plus d'être que la « lettre », étant ce qui, d'une langue à l'autre, ne « varie » pas. » (Berman, 1986, p. 64)

นอกจากความสัตย์ซื่อต่อรูปภาษาในต้นฉบับจะช่วยชี้ชัดให้เห็นว่าภาษาเป็นตัวแทน ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นความคิด จิตใจ และตัวตนของชนชาติแต่ละชาติ (l'être-en-langue) ได้แล้ว ความสัตย์ซื่อดังกล่าวยังช่วยให้ อ็องตวน แบร์มาน ค้นพบหลักคิดสำคัญใน การแปลออกเป็น 2 แนวทาง (Berman, 1995b, p. 14) ได้แก่

1. หลักการแปลเพื่อการสื่อสาร (principe de communicabilité) ซึ่งสัมพันธ์สอดคล้อง กับแนวคิดเชิงปรัชญาภาษาของเพลโตและการแปลที่มุ่งหาคำเทียบเคียงเพื่อถ่ายทอดความหมาย ของต้นฉบับเป็นหลัก หลักการแปลในข้อนี้จึงมักใช้กันกับการแปลเอกสารเฉพาะด้าน หรือ

เอกสารทางเทคนิค ที่มีความจำเป็นในการทำบัญชีคำศัพท์เฉพาะด้านระหว่างภาษาสองภาษา (recherche terminologique)

2. หลักการแปลเพื่อรักษาวัฒนธรรมทางภาษาของต้นฉบับ (principe de traditionalité) อันเป็นหลักการที่ อ็องตวน แบร์มาน ใช้ในการแปลด้วยททางวัฒนธรรม เช่น ผลงานวรรณกรรม เนื่องจากภาษาที่ใช้ในผลงานประเภทนี้มีใช้มาเพื่อสื่อความหมายประจำของคำศัพท์ หากแต่เป็นการแสดงให้เห็นถึงอุดมคติของชนชาติเจ้าของภาษานั้น อีกทั้งยังเป็นการสื่อความหมายทางสุนทรียะของตัวบทผลงานวรรณกรรมด้วย เพราะว่าความงดงามของงานประพันธ์แต่ละบทนั้นจะสามารถถ่ายทอดออกมาได้อย่างเป็นรูปธรรม หรือมีชีวิตขึ้นมาได้นั้น ก็ด้วยอาศัยภาษาเป็นสื่อกลางทั้งสิ้น อ็องตวน แบร์มาน สรุปข้อสังเกตประเด็นนี้ไว้ว่า

« Pour l'œuvre, la langue est le médium d'une révélation de l'être-dans-le-monde. » (Berman, 1995b, p.11).

จะเห็นได้ว่าการยึดมั่นในความสัตย์ซื่อต่อรูปภาษาในต้นฉบับถือเป็นเสาหลักค้ำยันแนวคิดจริยศาสตร์ทางการแปลของ อ็องตวน แบร์มาน ให้ความสำคัญหนักแน่นทางวิชาการ อีกทั้งยังเป็นใบเบิกทางให้เขาได้ขบคิดและค้นพบหลักการและวิถีทางในการสร้างแนวคิดทางการแปลของเขาให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมอีกด้วย

3.3 การมุ่งถ่ายทอดรูปแบบวรรณศิลป์ของภาษาต้นฉบับ

ด้วยเหตุว่าการแปลจะประสบสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อนักแปลผลิตบทแปลสำเร็จเสร็จสิ้นแล้ว แนวคิดทางจริยศาสตร์แห่งการแปลและความสัตย์ซื่อต่อรูปภาษาในต้นฉบับจึงเป็นกรอบเกณฑ์ให้ อ็องตวน แบร์มาน ประสบผลสัมฤทธิ์ในการก่อร่างทฤษฎีการแปลอันมีแบบฉบับเฉพาะตัวด้วยเช่นกัน นั่นก็คือกลยุทธ์ในการแปลที่มุ่งถ่ายทอดรูปแบบวรรณศิลป์ของภาษาต้นฉบับในบทแปล (la traduction-de-la-lettre) (Berman, 1999, p. 25)

ในขั้นนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักความสัตย์ซื่อต่อต้นฉบับจะมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับนิยามของลักษณะทางวรรณศิลป์ของการแปล (poéticité de la traduction) ที่ อ็องตวน แบร์มาน ได้เสนอไว้ กล่าวคือ เมื่อนักแปลคำนึงถึงรูปภาษาของผู้ประพันธ์ต้นฉบับเป็นหลักแล้ว เขาก็จะสามารถสร้างบทแปลที่มีรูปแบบวรรณศิลป์ใกล้เคียงกับที่ปรากฏในต้นฉบับ อ็องตวน แบร์มาน ได้ให้นิยามลักษณะทางวรรณศิลป์ของการแปลไว้ ดังนี้

« La poéticité d'une traduction réside en ce que le traducteur a réalisé un véritable travail textuel, a fait texte, en correspondance plus ou moins étroite avec la textualité de l'original. » (Berman, 1995a, p. 92)

ลักษณะทางวรรณศิลป์ของการแปลนี้ ถือเป็นหัวใจสำคัญของกลยุทธ์ในการแปลที่มุ่งถ่ายทอดรูปแบบวรรณศิลป์ของภาษาต้นฉบับ หรือที่ อ็องตวน แบร์มาน เรียกว่า *littéralité* แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า *littéralité* ของ อ็องตวน แบร์มาน นั้นจะไม่เหมือนกับ *littéralité* ที่คนทั่วไปรู้จักกัน กล่าวคือมิใช่วิธีการแปลแบบยึดติดกับถ้อยคำทุกถ้อยคำของต้นฉบับ ชนิดที่เรียกได้ว่าเป็นการแปลแบบคำต่อคำ หรือประโยคต่อประโยค การแปลเช่นนี้ไม่ได้เป็นเพียงการสลับคำระหว่างภาษาสองภาษาตามแนวทางเชิงภาษาศาสตร์ของ *traductologie scientifique* เท่านั้น หากแต่ยังไม่สะท้อนให้เห็นวรรณศิลป์ของผู้ประพันธ์ตัวบทต้นฉบับได้เลย เพราะเป็นการหาค่าที่มีความหมายเทียบเคียงกันในอีกภาษาหนึ่ง โดยละทิ้งคุณค่าทางวรรณศิลป์ของคำในภาษาต้นฉบับอย่างสิ้นเชิง อ็องตวน แบร์มาน เรียกวิธีการแปลในลักษณะนี้ว่า *littéralité brute* (Arlt, 1981, p. 11) หรือ *littéralisme primaire* (Berman, 1995b, p.14) และให้คำอธิบายว่า

« *[La littéralité brute] impliquait un attachement anéantissant à ce mot à mot, phrase à phrase.* » (Berman, 1995a, p. 93)

ในทางกลับกัน อ็องตวน แบร์มาน ได้เสนอกลยุทธ์การแปลที่เขาให้ชื่อว่า *littéralité autre* (Berman, 1995b, p.14) ซึ่งอยู่ในลักษณะการแปลที่มุ่งถ่ายทอด “ความเป็นอื่น” ของต้นฉบับ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การแปลที่มุ่งถ่ายทอดรูปแบบวรรณศิลป์ของต้นฉบับให้ปรากฏในบทแปลนั่นเอง ดักกลาส โรบินสัน (Douglas Robinson) ศาสตราจารย์ด้านศาสตร์การแปล นักแปลและนักเขียนชาวอเมริกันได้เรียกกลยุทธ์ในการแปลของแบร์มานนี้ว่า *timid literalism* (Robinson, 1997, p. 14) ด้วยเหตุที่ว่าคำว่า *timid* นั้นมีความหมายตรงกันข้ามกับคำว่า *radical* อันหมายถึงการแปลตามตัวอักษรแบบคำต่อคำ ในแง่นี้ กลยุทธ์ในการแปลที่ อ็องตวน แบร์มาน นำเสนอนั้นจะมีลักษณะที่เป็นการผสมผสานระหว่างการแปลตามตัวอักษรแบบคำต่อคำ และการแปลแบบยึดความหมายที่ละทิ้งความสำคัญของภาษาในต้นฉบับ กล่าวคือ เขาได้ชี้ชวนให้นักแปลเพียรพยายามคิดค้นวิธีการหรือรูปแบบต่าง ๆ ในภาษาปลายทาง เพื่อนำมาใช้ถ่ายทอดหรือฉายภาพวรรณศิลป์ของผู้ประพันธ์ต้นฉบับให้อ่านบทแปลสามารถเข้าถึงได้ ทั้งนี้ ให้คำนึงถึงการรักษาทบทแปลให้มีความแปลกแปร่งไปตามความคิดและรูปแบบการเขียนของต้นฉบับเป็นสำคัญ ดังที่ อ็องตวน แบร์มานได้อธิบายวิธีทำงานแปลที่เขาใช้ ไว้ในคำนำบทแปลวรรณกรรมของเขาไว้ ดังนี้

« *Techniquement, cela a signifié chercher en français les points très précis où cette langue trop rationnalisante [le français] peut accueillir sans se trahir et sans trahir les excès de Artt. (...) Nulle tentative de calque mais une manière de re-tisser le dessin de l'original dans l'autre langue.* » (Arlt, 1981, p. 12).

ในกรณีนี้ อ็องตวน แบร์มาน ได้ยกตัวอย่างการแปลวรรณกรรม เรื่อง *Los siete locos* จากภาษาสเปน เป็นภาษาฝรั่งเศส โดยใช้ชื่อว่า *Les sept fous* เขาชี้ให้เห็นว่าสิ่งสำคัญในการแปลของเขา คือการค้นหารูปแบบที่พอจะถ่ายทอดภาษาวรรณศิลป์ของ Roberto Arlt เป็นภาษาฝรั่งเศสให้ได้ ทั้ง ๆ ที่ภาษาฝรั่งเศสนั้นเป็นภาษาซึ่งมีกรอบเกณฑ์ทางไวยากรณ์ที่เป็นเหตุเป็นผลมาก ไม่เหมือนกับภาษาสเปน ทั้งนี้ บทแปลที่ได้จะต้องรักษารูปแบบอันแปลกประหลาดของ Roberto Arlt เอาไว้ โดยที่ยังคงเป็นภาษาฝรั่งเศสที่พอจะอ่านเข้าใจได้ด้วย ดังนั้น วิธีการแปลแบบ *timid literalism* จึงไม่ใช่การแปลแบบตรงตัว หรือ การแปลทับศัพท์ (*calque*) อย่างที่เข้าใจกันโดยทั่วไป หากแต่เป็นการสร้างเค้าโครงรูปแบบวรรณศิลป์เดิมของต้นฉบับขึ้นมาใหม่ด้วยรูปแบบภาษาที่พอจะสอดคล้องและเข้าใจได้ในวัฒนธรรมปลายทาง

4. ความสับสน

traductologie essayistique ที่อ็องตวน แบร์มานเพียรพยายามสถาปนาขึ้นมานี้มีแนวคิดพื้นฐานสำคัญจากความใส่ใจในองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และปรัชญาของเขาเอง อ็องตวน แบร์มาน ตั้งใจนำเสนอวิธีศึกษาการแปลโดยชี้ชวนให้เราหันกลับไปสำรวจข้อคิดเห็นและประสบการณ์ของนักปราชญ์ในกาลก่อนอันจะยังประโยชน์ในการใคร่ครวญพินิจพิเคราะห์และตั้งคำถามเกี่ยวกับสถานะและบทบาทของการแปลที่เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นอื่นระหว่างมนุษย์ด้วยกันได้อย่างชัดเจน วิธีการศึกษาเช่นนี้ได้ทำให้เราประจักษ์ว่าสิ่งที่เป่าประสงค์หลักในการแปลก็คือการถ่ายทอดวัฒนธรรมอื่นให้คนต่างวัฒนธรรมได้รู้จัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางภาษาที่คนแต่ละชนชาติต่างมีเป็นของตนเอง แนวคิดในการแปลของอ็องตวน แบร์มาน จึงมุ่งเน้นไปในการเปิดรับและเคารพวัฒนธรรมอื่นอย่างฉันทมิตร โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนหรือตัดทอนข้อเท็จจริงของวัฒนธรรมอื่นที่เราไม่คุ้นเคยทิ้งไป บทบาทของภาษาในการแปลจึงเปลี่ยนโฉมหน้าไปจากเดิมที่เป็นเพียงพาหะที่บรรจุทุกความหมายประจำถ้อยคำไปสู่สถานะของการเป็นตัวกำหนดความหมายของตัวบทต้นฉบับโดยเฉพาะในงานวรรณกรรม เหตุนี้กลยุทธในการแปลของ อ็องตวน แบร์มาน ซึ่งมีลักษณะเชิง Neo-literarism จึงมุ่งเน้นไปที่การธำรงรักษารูปแบบทางวรรณศิลป์ของต้นฉบับไว้ในบทแปล บทแปลตามแนวคิดนี้จึงมีความแปลกประหลาดไปตามรูปแบบและแนวคิดในการเขียนของผู้ประพันธ์ต้นฉบับ ทว่ายังคงมีลักษณะไม่แปลกแยกมากจนเกินกว่าที่ผู้อ่านบทแปลจะสามารถตีความได้

traductologie essayistique และแนวทางในการแปลตามทัศนะของ อ็องตวน แบร์มาน แม้ว่าจะมีใช้แนวทางศึกษาการแปลกระแสหลักเช่น *traductologie scientifique* แต่ก็สร้างคุณูปการไม่น้อยด้วยว่าได้นำเสนอมุมมองใหม่ๆ ให้แก่วงวิชาการแปลศึกษาฝรั่งเศส ซึ่งทำให้การแปลเป็นศาสตร์ที่มีลักษณะเชิงสหวิทยาการ อีกทั้งยังช่วยตอกย้ำให้เห็นว่ากิจกรรมการแปล

มิได้เป็นเพียงการทำงานเทียบเคียงภาษาซึ่งไม่ต้องอาศัยความคิดเห็นใดๆ จากนักแปล ในทางตรงกันข้าม กิจกรรมการแปลนั้นเป็นงานที่ต้องอาศัยความคิดความอ่าน การใช้เหตุผลและผลในการตีความ รวมไปถึงความคิดสร้างสรรค์ของนักแปลเป็นสำคัญ

เอกสารอ้างอิง/ Références bibliographiques

- จิระพรชัย บุญยเกียรติ, นพพร ประชากุล, สดชื่น ชัยประสาธน์, และวัลยา เรืองสุนทร. (2540). *ศาสตร์การแปล รวมบทความเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมบัติ พรศิริเจริญพันธ์. (2559). *เฮอร์เมอติกส์: ศาสตร์แห่งการตีความและศิลปะแห่งการเข้าใจ*. นนทบุรี: โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี.พี.
- Arlt, R. (1981). *Les sept fous* [Los siete locos] (A. Berman, & I. G. Berman, Trans.). Paris: Belfond.
- Benjamin, W. (2000). La tâche du traducteur (M. Gandillac, Trans.). In *Œuvres 1* (pp. 244-262). Paris: Folio-Gallimard.
- Berman, A. (1984). *L'épreuve de l'étranger. Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Paris: Gallimard.
- _____. (1986). L'essence platonicienne de la traduction. *Revue d'esthétique*, 12, 63-73.
- _____. (1995a). *Pour une critique des traductions : John Donne*. Paris : Gallimard.
- _____. (1995b). Traduction spécialisée et traduction littéraire. In *La traduction littéraire, scientifique et technique* (pp. 9-15). Paris: La Tilu.
- _____. (1999). *La traduction et la lettre ou l'auberge du lointain*. Paris: Éditions du Seuil.
- _____. (2001). Au début était le traducteur. *TTR : traduction, terminologie, rédaction*, 14(2), 15-18.
- Ballard, M. (Ed.). (2006). *Qu'est-ce que la traductologie ?*. Arras: Artois Presses Université.
- Harris, B. (1998). What I really meant by "Translatology". *TTR : traduction, terminologie, rédaction*, 1(2), 91-96.
- Levinas, E. (1990). *Totalité et infini, essai sur extériorité*. Paris: Librairie générale française.
- Lévi-Strauss, C. (1958). *Anthropologie structurale*. Paris: Plon.

- Mounin, G. (1963). *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Éditions Gallimard.
- Oustinoff, M. (2003). *La traduction*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Robinson, D. (1997). *What is translation? Centrifugal theories, critical interventions*. London: the Kent State University Press.
- Schleiermacher, F. (1999). *Des différentes méthodes du traduire et autre texte*, (A. Berman, & C. Berner, Trans.). Paris : Édition du Seuil.